

УДК 378.14 (045)

КИР'ЯН Тетяна Іванівна,

кандидат педагогічних наук, доцент, голова
циклової комісії української мови, Черкаська
медична академія, Україна

МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНА БАЗА ВИЩИХ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ УКРАЇНИ В КІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТЬ

***Анотація.** Стаття містить аналіз стану і тенденцій розвитку матеріально-технічної бази вищих медичних закладів освіти України кінця ХХ – початку ХХІ століть. Виділено основні компоненти матеріально-технічної бази, що забезпечують організацію процесу навчання в межах самого закладу освіти. Виявлено, що безпосереднє значення для освітнього процесу мають будівлі й споруди, у яких відбувається цей процес, різноманітне обладнання, до якого можна віднести елементи інтер'єру та інвентар навчальних приміщень, спеціальне навчальне обладнання (лабораторне, інформаційне). Різні елементи матеріально-технічної бази структуровано за ознаками стабільності їх застосування й наближеності до навчальної діяльності. Зроблено висновок, що наявна матеріально-технічна база в цілому задовольняла функціональні потреби медичних вищих закладів освіти України кінця ХХ – початку ХХІ століть. Виникнення нових навчальних дисциплін, досягнення медичної науки, інформатизація медицини привели до переобладнання старих і обладнання нових навчальних приміщень у медичних вищих закладах освіти України.*

***Ключові слова:** вища медична освіта; Україна кінця ХХ – початку ХХІ століть; матеріально-технічна база; вищі медичні заклади освіти; будівлі; споруди; навчальні приміщення; навчальне обладнання.*

Постановка проблеми. Освітній процес загалом і, зокрема, у вищих закладах освіти неможливий без певних матеріально-технічних передумов. Йдеться про різноманітні матеріальні засоби й умови навчання, починаючи від приміщень і завершуючи навчальними матеріалами і лабораторним обладнанням. Ці засоби й умови утворюють необхідний складник освітнього процесу, постають його основою, яка не лише вможливорює сам освітній процес, а й окреслює його межі. Матеріальні елементи освітнього процесу впливають на зміст навчання прямо й опосередковано. Вони, з однієї сторони, застосовуються в самому процесі навчання, постають його засобами. З другої сторони – вони утворюють освітнє середовище, відокремлюють його від природного і соціального середовища, забезпечують єдність і цілісність освітнього процесу. Зміни в матеріально-технічній базі освіти є чинником розвитку самої освіти. Саме тому складником історично-педагогічного дослідження має бути аналіз і характеристика матеріальних засобів освітнього процесу. Особливу актуальність цей аспект набуває в сучасних умовах, коли технічний прогрес, зрушення в матеріальному забезпеченні все більше впливають на освіту.

Сказане цілком стосується вищої медичної освіти в Україні. Медична освіта належить до тих галузей вищої освіти, які найтісніше пов'язані з технікою, загалом із матеріальними умовами. У медицині завжди особливу роль відігравали матеріальні умови і засоби охорони здоров'я, а професія медика завжди потребувала навичок роботи з різноманітною технікою, застосування певних матеріальних можливостей. Кінець ХХ – початок ХХІ століть відкрив перед закладами вищої медичної освіти України в цьому сенсі особливі перспективи і водночас поставив складні завдання. Саме тому для повного розуміння стану і тенденцій сучасної медичної освіти необхідно схарактеризувати її матеріальну основу. Дослідження цієї основи є актуальним завданням історично-педагогічної науки.

Аналіз останніх публікацій. Деякі питання означеної проблеми дістали висвітлення в сучасній науковій літературі з педагогіки. Матеріально-технічні аспекти функціонування вищих закладів освіти досліджуються в роботах із теорії й методики управління.

Зокрема, у праці Є. В. Воробйової [1] розглядається педагогічний менеджмент як базовий принцип розвитку освітніх організацій. Зазначається, що управління в освітніх організаціях передбачає координацію всіх її компонентів, серед яких одне з найважливіших місць займають матеріально-технічні ресурси [1, с. 26]. На недостатню ефективність використання закріплених ресурсів освітніми установами звертається увага у праці С. Г. Натрошвілі, що присвячена стратегічному управлінню вищим закладом освіти [2, с. 203].

Певні факти щодо матеріальної бази висвітлюються у працях, де аналізується загальний стан вищої освіти в Україні. Так, окремий розділ присвячено матеріальній базі вищих закладів освіти України у статистично-аналітичному описі вищої освіти України, який належить І. Б. Жиляєву, В. В. Ковтунцю, М. В. Сьомкіну [3]. З основних аспектів розвитку матеріально-технічної бази вищої освіти України сучасні дослідники найбільшу увагу приділяють упровадженню комп'ютерної техніки в освітній процес, створенню для нього інформаційно-технічних умов. Інформаційні технології як основа і засіб реалізації інноваційних процесів в сучасній освіті є темою дослідження А. І. Олійника [4]. Існують і дослідження комп'ютеризації в медичній освіті, зокрема розглядається комп'ютеризація як інструмент реалізації політики забезпечення якісної вищої медичної освіти України [5]. Водночас досі не проведено загального опису стану матеріально-технічних засобів реалізації освітнього процесу в українських вищих закладах освіти у період кінця ХХ – початку ХХІ століть. Потребує окремого аналізу матеріально-технічна база вищих медичних закладів освіти України цього періоду.

Метою статті є загальний опис і виявлення тенденцій розвитку матеріально-технічної бази вищих медичних закладів освіти України кінця ХХ – початку ХХІ століть. Цій меті відповідає аналіз структури матеріальних аспектів освітнього процесу в галузі медичної освіти. Окремого розгляду потребують клінічні бази вищих медичних закладів освіти України, які залишаються тут поза аналізом.

Виклад основного матеріалу. Найзагальніший опис матеріально-технічної бази вищих закладів освіти міститься в нормативних документах, які приймалися органами влади України в кінці ХХ – на початку ХХІ століть. Насамперед, ідеться про Закони України «Про вищу освіту» 2002 і 2014 років. У Законі від 2014 року матеріально-технічній базі присвячена стаття 70, де зазначається, що «матеріально-технічна база вищих навчальних закладів включає будівлі, споруди, землю, комунікації, обладнання, транспортні засоби, службове житло та інші матеріальні цінності» [6].

Безпосереднє значення для освітнього процесу мають будівлі й споруди, у яких відбувається цей процес, різноманітне обладнання, до якого можна віднести елементи інтер'єру й інвентар навчальних приміщень, спеціальне навчальне обладнання (лабораторне, інформаційне). Різні елементи матеріально-технічної бази можна структурувати за ознаками стабільності їх застосування й наближеності до навчальної діяльності.

Основою матеріального забезпечення освітнього процесу в вищих медичних закладах освіти України (як і в інших навчальних закладах) є створення середовища навчальної діяльності у вигляді будинків і споруд освітнього призначення. Такі будинки мають відповідати специфічним вимогам до освітніх споруд. Відповідно, можна розрізнити два види будинків і приміщень – пристосованих до виконання освітніх функцій і спеціально створених з урахуванням їх функціонального призначення. Медичні освітні заклади України вже в радянський період були забезпечені будівельними спорудами функціонального призначення. Це, зрозуміло, не виключає подальшої перебудови і спеціалізації будівельних споруд вищих медичних закладів освіти України в окреслений період.

Другим елементом матеріально-технічної бази слід уважати створення внутрішнього середовища, облаштування приміщень, у яких відбувається навчальна діяльність. З однієї сторони, цей елемент матеріально-технічної бази є більш мінливим, ніж попередній; поточний ремонт приміщень і їх перебудова є частиною планової господарчої

діяльності вищих медичних закладів освіти. З другої сторони, внутрішнє середовище є більш наближеним до освітнього процесу, значно впливає на його перебіг, постає складником тих чи тих форм навчання (лекцій, практичних або семінарських занять). Критеріями цього впливу є комфортність середовища, наявність інформативних елементів, можливостей для оптимального спілкування між студентами і викладачами. У цьому аспекті слід звернути увагу також на можливості впровадження новітніх технологій навчання в безпосередньому навчальному матеріальному середовищі.

Найближчим до освітнього процесу і найбільш динамічним елементом матеріально-технічної бази вищих медичних закладів освіти є спеціалізоване обладнання, що застосовується в цьому процесі. Насамперед, ідеться про лабораторне обладнання (прилади, макети, тренажери, реактиви, муляжі, препарати), яке відіграє надзвичайно важливу роль у медичній освіті. Сюди ж можна віднести мультимедійні засоби навчання. Указані предмети утворюють своєрідне мікросередовище навчальної діяльності, стають об'єктами і засобами навчальних дій. Вони постійно оновлюються, реагують на зміни у викладанні як дисциплін циклу загальної підготовки, так і професійної підготовки. Розвиток цього елемента матеріально-технічної бази в сучасний період потребує створення спеціалізованих комплексів навчального обладнання, упровадження новітніх технічних засобів, застосування комп'ютерної техніки.

На початок 90-х років у вищих медичних закладах освіти України була сформована система навчальних, адміністративних і допоміжних будівель, яка забезпечувала потреби освітнього процесу. За період кінця XX – початку XXI століть у цій системі не відбулося суттєвих змін. Це також пов'язано з тим, що в цей період в Україні не створювалося нових вищих медичних закладів освіти.

Навчальні корпуси медичних університетів стабільно функціонували протягом зазначеного періоду. У Національному медичному університеті імені О. О. Богомольця освітній процес здійснювався в 8 навчальних корпусах. Серед них – Морфологічний навчальний корпус (кафедри анатомії, гістології та ембріології, фізіології, кафедра іноземних мов, кафедра філософії), Санітарно-гігієнічний навчальний корпус (кафедри гігієни та екології № 1, № 2, № 3, № 4, мікробіології, вірусології та імунології, кафедра україністики), Фізико-хімічний навчальний корпус (кафедри біології, медичної і біологічної фізики, медичної та загальної хімії), які знаходяться разом (по проспекту Перемоги). Окремо розташовані Стоматологічний, Фармацевтичний і Навчальний корпус по вулиці Мечнікова (кафедра оперативної хірургії та топографічної анатомії) [7]. У розміщенні корпусів і підрозділів НМУ, які в них перебувають, наявна тенденція до групування однорідних за напрямами навчальної роботи підрозділів в окремих будівлях.

Навчально-матеріальна база Харківського національного медичного університету впорядкована 6-ма навчальними корпусами. Головний корпус по вулиці Науки містить кафедри біологічної хімії, гігієни та екології № 1, гігієни та екології № 2, гістології, цитології та ембріології, медичної біології, медичної й біологічної фізики і медичної інформатики, медичної та біоорганічної хімії, мікробіології, вірусології та імунології, мовної підготовки іноземних громадян, суспільних наук, патологічної фізіології, патологічної анатомії, української мови, основ психології та педагогіки, фармакології та медичної рецептури, філософії [8]. Отже, у головному корпусі концентруються кафедри загальнотеоретичної спрямованості, санітарно-гігієнічні й суспільно-гуманітарні кафедри. Деякі з близьких за напрямом до названих кафедр розміщені в інших корпусах, очевидно, з історичних причин.

Значну кількість навчальних корпусів (14) має Львівський національний медичний університет ім. Данила Галицького. Це зумовлено історичними обставинами, оскільки значна кількість корпусів Львівського НМУ є досить старими, деякі збудовані ще в XIX ст. В окремому корпусі поєднуються кафедри гігієнічно-профілактичної

спрямованості: гігієни та профілактичної токсикології, епідеміології, загальної гігієни з екологією, мікробіології. У інших корпусах об'єднані кафедри латинської та іноземних мов, українознавства, філософії й економіки. Також співіснують кафедри нормальної анатомії, гістології, цитології та ембріології, патологічної анатомії та судової медицини, оперативної хірургії з топографічною анатомією [9].

Головний навчальний корпус виділений в Одеському національному медичному університеті. Тут розташовані кафедри гістології, цитології та ембріології, загальної та клінічної патологічної фізіології, загальної та клінічної фармакології, клінічної імунології, генетики і медичної біології, медичної хімії, фізіології. Виділяється також морфологічний корпус із кафедрами анатомії людини, симуляційної медицини, патологічної анатомії. В окремих корпусах розташовані кафедри іноземних мов, суспільних наук, філософії та біоетики [10].

Досить велика розпорошеність начальних приміщень характерна для Івано-Франківського національного медичного університету. Навчання студентів медичного факультету Івано-Франківського НМУ проводиться в 7 базових навчальних корпусах. Досить часто відбувається зміна розташування кафедр. Так, кафедра гігієни та екології 5 разів змінювала свою дислокацію: у 1945-1982 рр. вона розміщала в центральному корпусі по вул. Галицька, 2, у 1982-1986 рр. – по вул. Левицького, 2, у 1986-1998 рр. – по вул. Гетьмана Мазепи, 25, у 1998-1999 рр. – по вул. Гетьмана Мазепи, 34, з 1999 р. – по вул. Федьковича, 91 а. Деякі кафедри розміщені в кількох місцях. Кафедра мовознавства посідає місце в корпусі на вул. Мазепи, 25 (кабінет завідувача, секція іноземних мов), корпусі на вул. Бандери, 77 (секція української мови), корпусі на вул. Целевича, 34 (секція латинської мови) [11].

Носить компактною є матеріальна база Запорізького державного медичного університету. Основні навчальні підрозділи (окрім клінічних кафедр) розміщені в п'яти навчальних корпусах (Головному, № 1, № 2, № 3 і № 4). Головний корпус містить кафедру загальної гігієни та екології, але більшість кафедр теоретичної підготовки розташовані в корпусах № 2 (кафедри патологічної фізіології, фармакології та медичної рецептури, нормальної фізіології, мікробіології, вірусології та імунології) і № 3 (кафедри анатомії людини, оперативної хірургії та топографічної анатомії, організації охорони здоров'я, соціальної медицини та лікарсько-трудової експертизи, гістології, цитології та ембріології) [12].

Кафедри базових дисциплін, теоретичні кафедри Вінницького національного медичного університету імені М.І. Пирогова розміщені в морфологічному корпусі й навчальному корпусі № 2. Матеріально-технічна база університету, як зазначається на його сайті, постійно вдосконалюється й модернізується за рахунок власних коштів. В останні роки відбувається будівництво нового навчального корпусу (з бібліотекою та книгосховищем). Уже збудовано першу чергу, у якій розміщено 4 кафедри медичного і фармацевтичного факультетів, 2 лекційних аудиторії на 250 місць, виділені приміщення для різних підрозділів НДЦ, наукової і адмінгоспчастини університету. Проводиться будівництво другої черги нового навчального корпусу – бібліотеки [13]. Отже, можна говорити не лише про збереження, а й окремі випадки розширення бази будинків і споруд вищих медичних закладів освіти України на початку ХХІ століття.

Облаштування приміщень, у яких здійснюється освітній процес у вищих медичних закладах освіти України, відбувається постійно і має поступовий характер. З однієї сторони, ідеться про поточний ремонт приміщень, з другої сторони – про їх удосконалення з функціональної позиції, про забезпечення більш повного задоволення потреб освітнього процесу на певних напрямках. Інтенсивність і результати цього процесу залежать від наявності коштів у вищих медичних закладах освіти, а також від господарської політики адміністрації.

У період кінця XX – початку XXI століть процес покращення навчальних інтер'єрів характерний для всіх вищих медичних закладів освіти України. Прикладом є господарча діяльність Вінницького НМУ імені М.І. Пирогова. Як зазначається на сайті університету, щороку залучається понад 60 % позабюджетних коштів на капремонт, будівництво, придбання навчального, наукового і лікувально-діагностичного обладнання, навчальну літературу і періодичних медико-біологічних видань [13].

У результаті цього університет володіє достатньою кількістю аудиторій, лабораторій, навчальних і адміністративних площ. Лабораторії кафедр, відділи науково-дослідного центру, підрозділи Центру нових інформаційних технологій, лекційні аудиторії мають сучасне обладнання. Усього аудиторний фонд університету, який застосовується в освітньому процесі, сягає 41426 кв. м. Навчальна площа на одного студента денної форми підготовки по університету відповідає критеріям і вимогам акредитації підготовки фахівців рівня «Спеціаліст» і «Магістр». Лекційні аудиторії й актові зали оснащені сучасними мультимедійними системами. Лекційні аудиторії розраховані на 3327 місць [13]. Можна стверджувати, що наявні в університеті приміщення цілком задовольняють потреби освітнього процесу студентів-медиків. Проблеми, які стоять перед закладом освіти, стосуються, загалом, поліпшення якості облаштування навчальних аудиторій та інших приміщень, насичення їх функціональними елементами. Ця діяльність здійснюється разом зі змінами в освітньому процесі, збагаченням його змісту досягненнями медичної науки і технічними новаціями.

Показовим прикладом просторової організації навчального підрозділу є кафедра біологічної фізики, інформатики та медичної апаратури ВНМУ. Вона займає два поверхи в морфологічному корпусі ВНМУ ім. М. І. Пирогова – другий і третій. Тут розміщуються кабінет завідувача кафедри, доцентська, асистентська, лаборантська і навчальні кімнати, комп'ютерні класи [13]. Кафедра природничих наук уже на початку 90-х років мала навчальну базу 400 м²: три кабінети біології, два кабінети фізики, два – хімії, один кабінет математики, а також кабінет технічних засобів навчання, який пізніше реорганізований у комп'ютерний клас. Кафедра достатньою мірою була забезпечена навчальними таблицями, хімічними реактивами, біологічними колекціями [13]. Подальший розвиток приміщень кафедри йшов шляхом насичення їх мультимедійною й комп'ютерною технікою, більш зручними робочими місцями.

Удосконалення технічного обладнання, збільшення його кількості, створення нових лабораторій і спеціалізованих класів – це один напрям розвитку матеріально-технічної бази вищих медичних закладів освіти України в кінці XX – на початку XXI століть. Цей процес також мав неперервний характер і притаманний більшою або меншою мірою для всіх вищих закладів освіти медичної галузі. Як провідну тенденцію в ньому можна виділити спеціалізацію навчального обладнання й утворення все більшої кількості спеціалізованих лабораторій для занять студентів. Так, у Івано-Франківському НМУ для підвищення ефективності освітнього і науково-дослідницького процесу створено науково-дослідну базу, до складу якої входить віварій, де розташовані експериментальні лабораторії й операційні кімнати теоретичних і клінічних кафедр. Більшість кафедр мають у своєму розпорядженні наукові (гістологічні, електронно-мікроскопічні, біохімічні) лабораторії та операційні кімнати. Для студентів-стоматологів в університеті створено навчально-практичний центр «Стоматологія», який складається з 15 фантомних класів різного функціонального призначення [11].

На кафедрі оперативної хірургії з топографічною анатомією Львівського НМУ (як і на інших кафедрах) на практичних заняттях студенти цілком забезпечуються тестовими завданнями з предмета, муляжами, таблицями. На кафедрі нормальної фізіології з метою вдосконалення навчально-методичного процесу на кафедрі було обладнано тематичні кімнати для вивчення функцій організму за тематичними

питаннями. Уперше у практиці вищих медичних закладів освіти країни створено електронні навчальні стенди – динамічні схеми перебігу фізіологічних процесів [9]. Розвиток технічної бази характерний не лише для фахових медичних кафедр ЛНМУ. На кафедрі соціальної медицини, економіки та організації охорони здоров'я функціонує навчальна лабораторія програмованого контролю знань студентів, що обладнана комп'ютерним класом із мережею на 16 місць [9].

Подібні процеси відбуваються на кафедрах Національного медичного університету імені О. О. Богомольця (м. Київ). На кафедрі гігієни та екології № 3, наприклад, було обладнано 6 навчальних і 5 наукових лабораторій. У науково-дослідних лабораторіях кафедри були створені діючі експериментальні моделі озонаторного пристрою, моделі місцевих очисних споруд із підземною фільтрацією стічних вод [7]. Кафедра фізіології налічує 11 навчальних лабораторій, демонстраційну, комп'ютерний клас [7].

Складником матеріально-технічної бази вищих медичних закладів освіти України в період кінця ХХ – початку ХХІ століть було також обладнання науково-дослідних підрозділів – інститутів і лабораторій. Наприклад, у складі Вінницького НМУ створені Клініко-діагностична лабораторія науково-дослідного інституту реабілітації інвалідів, Науково-дослідна лабораторія функціональної морфології та генетики розвитку, Навчально-наукова клініко-діагностична лабораторія, Науково-дослідна лабораторія експериментальної нейрофізіології, Клініко-діагностична гастроентерологічна лабораторія, Бактеріологічна лабораторія, Науково-дослідна лабораторія доклінічного вивчення фармакологічних речовин, Науково-дослідна клініко-діагностична лабораторія [13].

Висновки. Матеріально-технічна база, яка забезпечує освітній процес вищих медичних закладів освіти України в кінці ХХ – на початку ХХІ століть складає будівлі та споруди навчального й адміністративного призначення, елементи інтер'єру та інвентар навчальних приміщень, спеціальне навчальне обладнання (лабораторне, інформаційне). За інтенсивністю розвитку найбільш стабільним елементом матеріально-технічної бази були будівлі й споруди вищих медичних закладів освіти, основна частина яких створена до означеного періоду. У період кінця ХХ – початку ХХІ століть фіксується спорудження лише окремих начальних і лабораторних корпусів у випадках необхідності. Більш інтенсивно розвивалося облаштування навчальних приміщень. Водночас, у вищих медичних закладах освіти України постійно відбувалися зміни в навчальному обладнанні. Напрямок змін матеріально-технічної бази вищих медичних закладів освіти України зумовлювався в означений період, по-перше, функціональними потребами навчальних закладів, зокрема, обсягом навчальної роботи, кількістю студентів і викладачів, розмаїттям напрямів навчання і спеціальностей. У цьому аспекті наявна матеріально-технічна база загалом задовольняла функціональні потреби вищих медичних закладів освіти України кінця ХХ – початку ХХІ століть. По-друге, на розвиток матеріально-технічної бази впливав принцип компактного розміщення й необхідності просторових зв'язків між спорідненими напрямами навчання. Можна відзначити також історичні чинники в розміщенні навчальних корпусів та їх облаштування, вплив на матеріально-технічну базу вищих медичних закладів освіти історії її створення. Нарешті, впливовою причиною розвитку матеріально-технічної бази були зміни у змісті освітнього процесу, нові вимоги до середовища і технічних засобів навчання. Упровадження нових навчальних дисциплін, досягнення медичної науки, інформатизація медицини привели до реконструкції старих і обладнання нових навчальних приміщень у вищих медичних закладах освіти України кінця ХХ – початку ХХІ століть.

Список використаної літератури

1. Воробйова С. В. Педагогічний менеджмент – базовий принцип розвитку освітніх організацій / С. В. Воробйова, Н. В. Підбуцька // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. / ред. : Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, О. Г. РОМАНОВСЬКИЙ. – Харків : НТУ «ХП», 2010. – Вип. 25 (29). – С. 23–27.

2. Натрошвілі С. Г. Стратегічне управління вищим навчальним закладом : теорія, методологія, практика : монографія / С. Г. Натрошвілі. – Київ : КНУТД, 2015. – 320 с.
3. Жилияєв І. Б. Вища освіта України : стан та проблеми / І. Б. Жилияєв, В. В. Ковтунець, М. В. Сьомкін. – Київ : Науково-дослідний інститут інформатики і права Національної академії правових наук України, Інститут вищої освіти НАПН України, 2015. – 96 с.
4. Олійник А. І. Інформаційні технології як основа і засіб реалізації інноваційних процесів в сучасній освіті : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.10 / Анатолій Іванович Олійник ; Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2008. – 20 с.
5. Банчук М. В. Комп'ютеризація як інструмент реалізації політики забезпечення якісної вищої медичної освіти України / М. В. Банчук // Інвестиції : практика та досвід. – 2011. – № 14. – С. 93–95.
6. Закон України «Про вищу освіту». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>
7. Національний медичний університет ім. О. О. Богомольця [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nmu.ua/>
8. Харківський національний медичний університет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://knmu.edu.ua/>
9. Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.meduniv.lviv.ua/>
10. Одеський національний медичний університет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://odmu.edu.ua/>
11. Івано-Франківський національний медичний університет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ifnmu.edu.ua/uk/>
12. Запорізький державний медичний університет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zsmu.edu.ua/>
13. Вінницький національний медичний університет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vnmu.edu.ua>

References

1. Vorobyova, Ye. V., & Pidbutska, N. V. (2010). Pedagogical management – the basic principle of development of educational organizations. *Problemy ta perspektyvy formuvanya natsionalnoyi humanitarno-tehnichnoyi elity* (Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти), 25 (29), 23–27 (in Ukr.)
2. Natroshvili, S. G. (2015). Strategic management of a higher educational institution: theory, methodology, practice. Kyiv: KNUDT (in Ukr.)
3. Zhylyayev, I. B., Kovtunets, V. V., & Syomkin, M. V. (2015). *Higher Education in Ukraine: State and Problems*. Kyiv: Research Institute of Informatics and Law of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Institute of Higher Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (in Ukr.)
4. Oliynyk, A. I. (2008). *Information technologies as the basis and means of realization of innovative processes in modern education*. The thesis for the degree of Candidate of Science in philosophy: 09.00.10. Kyiv. (in Ukr.)
5. Banchuk M. V. (2011) Computerization as an instrument for implementation of the policy of providing high-quality higher medical education in Ukraine. *Investitsiyi: praktika ta dosvid*. 93-95. (in Ukr.)
6. Law of Ukraine on Higher Education (2014). Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page> (in Ukr.)
7. National O. O. Bohomolets medical university. Retrieved from <http://nmu.ua/> (in Ukr.)
8. Harkiv national medical university. Retrieved from <http://knmu.edu.ua/> (in Ukr.)
9. Lviv Danylo Galitski national medical university. Retrieved from <http://www.meduniv.lviv.ua/> (in Ukr.)
10. Odessa national medical university. Retrieved from <http://odmu.edu.ua/> (in Ukr.)
11. Ivano-Frankivsk national medical university. Retrieved from <http://www.ifnmu.edu.ua/uk/> (in Ukr.)
12. Zaporizhzhya state medical university. Retrieved from <http://zsmu.edu.ua/> (in Ukr.)
13. Vinnytsya national medical university. Retrieved from <http://www.vnmu.edu.ua> (in Ukr.)

Abstract. *Kyryan T. I. Material and technical base of the higher medical educational institutions of Ukraine in the end of the XX – the beginning of the XXI century.*

Introduction. *The article contains an analysis of the state and trends of the material and technical base of higher medical educational institutions in Ukraine at the end of the 20th and the beginning of the 21st centuries. Medical education belongs to those branches of higher education, which are most closely connected with the technique. Therefore, to understand the state and trends of modern medical education, it is necessary to characterize its material basis.*

The purpose of the article is to generalize and identify trends in the development of material and technical base of higher medical educational institutions of Ukraine at the end of the XX – the beginning of the XXI centuries.

Results. The article highlights the main components of the material and technical base that provide the organization of educational process within the educational institution itself. It is revealed that the educational process is directly dependent on the educational environment formed by the buildings and constructions in which this process takes place, the elements of interiors and special educational equipment (laboratory, informational, etc.). The direction of changes in the material and technical base of medical universities in Ukraine was conditioned during this period by the functional needs of educational institutions, in particular, the volume of academic work, the number of students and teachers, the diversity of areas of study and specialties, the principle of compact placement and the need for spatial relationships between related educational areas. The development of the material base was influenced also by the changes in the content of the educational process, new requirements for the environment and technical means of training.

Conclusion. It is concluded that the existing material and technical base as a whole satisfied the functional needs of medical universities of Ukraine in the late XX – early XXI centuries. The emergence of new academic disciplines, the achievement of medical science, and the informatization of medicine led to the refurbishment of old and equipment of new educational apartments in medical universities of Ukraine.

Key words: higher medical education; Ukraine at the end of the XX – the beginning of the XXI centuries; material and technical base of medical universities; buildings and constructions; educational apartments; educational equipment.

Одержано редакцією 26.04.2017
Прийнято до публікації 03.05.2017

УДК

КРАМСЬКА Зоя Михайлівна,
завідувач відділення дошкільної і початкової
освіти, викладач методик дошкільної і
початкової освіти, КВНЗ «Уманський
гуманітарно-педагогічний коледж
ім. Т. Г. Шевченка», Україна
e-mail: zoya-kramska@i.ua

СПЕЦИФІКА ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНІКУМІВ ДО КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ У ШКОЛІ В 20-30-ТІ РОКИ ХХ СТ.

Анотація. Здійснено спробу презентувати перші спроби застосування місцевого матеріалу в процесі вивчення студентами педагогічних технікумів різних навчальних дисциплін. Проаналізовано методи і форми підготовки студентів до краєзнавчої роботи у школі в 20-30-ті роки ХХ ст. Акцентовано увагу на навчальній і позанавчальній роботі, організації практичної підготовки студентів педагогічних технікумів до краєзнавчої роботи у школі.

Ключові слова: студенти; педагогічні технікуми; краєзнавча робота; національна історія; культурні цінності українського народу; історико-культурні надбання; традиції.

Постановка проблеми. Українське краєзнавство нині стало в авангарді національно-культурного відродження в суверенній Україні та є опорою її державності. У новій редакції Закону України «Про освіту» (2017 р.) визначено засади державної політики у сфері освіти і принципи освітньої діяльності. Серед них: нерозривний зв'язок із світовою й національною історією, культурою, національними традиціями; гуманізм; демократизм; виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій [1].